

Atgriežoties no tālienes.

Ārvalstīs dzīvojošo igauņu mantojums Igaunijas Nacionālajā muzejā

Rīna Reinvelta (Riina Reinvelt)

Igaunijas Nacionālais muzejs

Igaunijas Nacionālā muzeja kolekciju pētījums

Igaunijas Nacionālais muzejs, kurš tika dibināts 1909. gadā par godu Jākobam Hartam (*Jakob Hurt*), par savu primāro uzdevumu uzskata Igaunijas folkloras pētniecības veicināšanu. Vispirms un galvenokārt tas nozīmē esošās Jākoba Harta folkloras mantojuma kolekcijas drošu saglabāšanu, kā arī Harta iesāktās materiālu vākšanas turpināšanu. Ar sabiedrības atbalstu un ar vairāku līdzstrādnieku palīdzību Hartam dažās desmitgadēs izdevās savākt lielu mutvārdu tradīciju kolekciju. Tomēr muzejs vienlīdz nopietni izturas arī pret materiālās kultūras kolekciju, ko drīz papildinās fotogrāfijas un zīmējumi.

Gandrīz simts gadu laikā ar darbinieku, studentu un arī līdzstrādnieku (pirmajos muzeja darbības gados tie bija zinātnieki, kuri devās ekspedīcijās, pašreiz – līdzstrādnieki) līdzdalību muzeja kolekcija ir kļuvusi diezgan apjomīga. 2006. gada beigās kolekciju apjoms bija šāds:

Artefakti:	132 880
Arhīva kolekcijas	
Etnogrāfiskie arhīvi	853 apraksti (96 898 lpp.)
Topogrāfiskie arhīvi (ekspedīciju piezīmes)	67 piezīmes (49 514 lpp.)
Bioekoloģiski topogrāfiskie arhīvi	370 vienības
Līdzstrādnieku arhīvi	1 228 sējumi (487 798 lpp.)
Fotogrāfiju kolekcijas	216 995 fotogrāfijas
Filmu arhīvi	51 filmas
Vīdeo arhīvi	910 filmas
Zīmējumu kolekcija	22 601 lapas
Bibliotēka	32 604 publikācijas

Austrumos dzīvojošo igauņu kolekcijas

Materiālu vākšana no dažādās Padomju Savienības vietās dzīvojošām igauņu kopienām sākās 1970-ajos gados ar pirmajām ekspedīcijām pie Kaukāzā un Sibīrijā dzīvojošiem igauņiem. Dažādu ekspedīciju laikā tika iegūti artefakti un fotogrāfijas (gan senākas vietējo iedzīvotāju fotogrāfijas, gan ekspedīcijas laikā izdarītie uzņēmumi), kā arī informācija, intervējot vietējos iedzīvotājus. Šo ekspedīciju laikā iegūtie materiāli tiek glabāti dažādās muzeja kolekcijās.

Artefaktu kolekcijas sastāv no aptuveni 660 vienībām, lielākās kolekcijas ir šādas:

- Kaukāzs

Marikas Mikoras (Marika Mikkor) ekspedīcija no 1985. līdz 1987. gadam (vairāk kā 250 vienības – A 757, 734, 715).

- Sibīrija
Edgara Sāra (Edgar Saar) ekspedīcija 1974. gadā (25 vienības – A 647).
- Sibīrijas un Centrālās Āzijas reģions
Mares Piho (Mare Piho) ekspedīcija no 1987. līdz 1998. gadam (gandrīz 300 vienības – A 882, 827, 812, 788).

Papildus tam ir saņemti materiāli no cilvēkiem, kuri atgriezās Igaunijā, vai no viņu pēcnācējiem.

Fotogrāfiju kolekcijā ir aptuveni 4 300 fotogrāfijas; lielākās kolekcijas ir šādas:

- Kaukāzs
  - Vietējā pētnieka Nērmana (Nerman) kolekcija (700 fotogrāfijas – Fk 2043);
  - Marikas Mikoras ekspedīcijas (~2 000 fotogrāfijas – Fk 2163, 2196, 2386, 2388, 2538, 2539, 2540, 2618, 2706).
- Krasnodaras apgabals
  - Marikas Mikoras ekspedīcijas (~400 fotogrāfijas – Fk 2192).
- Sibīrija
  - Igors Tonurists (*Igor Tõnurist*), *Lembits Voime (Lembit Võime)* (459 fotogrāfijas – Fk 1785);
  - Edgars Sārs (74 fotogrāfijas – Fk 1719);
  - Jūri Vīkbergs (Jūri Viikberg) (241 fotogrāfijas – Fk 2195);
  - Aivars Jirgensons (Aivar Jürgenson) (81 fotogrāfijas – Fk 2569).
- Krima
  - Indreks Jēts (Indrek Jääts) (82 fotogrāfijas – Fk 2860).

Arhīvu kolekcijās galvenokārt ir nozīmīgi etnogrāfiskie materiāli (galvenās tēmas: dzīves vieta, iztikas avots, ēkas, sociālā dzīve, ģimeņu tradīcijas, tautiešu attiecības, valoda, identitāte, paražas).

- Sibīrija (Omskas reģions)
  - Materiāla apkopotājs Harivalds Arsts (*Harivald Arst*) (1972. gads) – 67 lpp.;
  - Materiāla apkopotājs Edgars Sārs (1974. gads) – 32 lpp.;
  - Materiāla apkopotājs Aivars Jirgensons (1996. gads) – 65 lpp.;
- Kaukāza
  - Materiāla apkopotāja Marika Mikora (1984. - 1997. gads) – 775 lpp.;
- Sibīrijas reģions
  - Materiāla apkopotāja Mare Piho (1988. - 1991. gads) – 121 lpp.

Diemžēl lielākā daļa pētnieku, kas apmeklēja Austrumos dzīvojošos igauņus, nerakstīja piezīmes, kas būtu nonākušas muzeja topogrāfiskajos arhīvos. Dažu pētnieku pieraksti **topogrāfiskajos arhīvos** tomēr ir nonākuši:

- Edgars Sārs, Kalju Sābers (Kalju Saaber) (Omskas apgabals, 1974. gads) – TAp 650;
- Mare Piho (Sibīrijas seti, 1987. līdz 1991. gads) – TAp 840, 850, 872, 877.

Rietumos dzīvojošo igauņu kolekcijas

Rietumos dzīvojošo igauņu kolekcijas padomju laikā iegūt nevarēja, bet jau 1988. gadā muzejs saņēma pirmo Enes Runges (Ene Runge), igauņu etnogrāfiskās kopas vadītājas Toronto, Kanādā, apkopoto sūtījumu, kuru muzejam nogādāja tā pētniece Pireta Eunapū (Piret Ōunapuu). 1990ajos gados muzejos tika saņemtas neskaitāmas lielākas kolekcijas un arī atsevišķas vienības.

Artefaktu kolekcijā ir gandrīz 2 000 objekti no Amerikas, Kanādas, Austrālijas un Zviedrijas – valstīm, kurās dzīvoja lielākās igauņu kopienas:

- rokdarbi, tautastērpi, lelles tautastērpos, ādas izstrādājumi ar tautiskiem ornamentiem, nozīmītes, ordeņi. Lielākās kolekcijas ir Kanādas igauņu etnogrāfiskās kopas kolekcija (A 829, A 848, A 878, A 885) un Sietlā dzīvojošo igauņu mantojums (A 826, D 136, A 856).
- pašreiz šajā kolekcijā ir objekti, kuri tika paņemti līdzī, atstājot Igauniju, izgatavoti DP nometnēs vai tā sauktajās "etnogrāfiskajās kopās", kā arī tie, kuri vēlāk tika nosūtīti igauņiem ārvalstīs.
- izņēmumi: Baltijas stacijas priekšnieka formastērps, Igaunijas Republikas prokurora formastērps, ķīniešu lelles tautas tērpos, ESTO karogs, konsula Ernsta Jāksona (Ernst Jaakson) kolekcija, Zviedrijas skautu kolekcija.

Diemžēl **fotogrāfiju kolekcija** par Rietumos dzīvojošiem igauņiem ir samērā neliela, tādēļ šim jautājumam muzejs plāno pievērsties tuvākajā nākotnē.

- muzeja pētnieka Edgara Sāra uzņemtās fotogrāfijas Zviedrijā, Amerikā, Vācijā, Anglijā, Nīderlandē un Beļģijā, 1 138 fotogrāfijas (Fk 2759, 2760, 2801, 2802, 2820, 2832, 2838);
- konsula Ernsta Jāksona kolekcija (1 693 fotogrāfijas – Fk 2647, 2721, 2731, 2732, 2742);
- Kanādas igauņu etnogrāfiskās kopas kolekcija (63 fotogrāfijas – FK 2723);
- mazākas kolekcijas (522 fotogrāfijas – Fk 2482, 2845, 2514, 2645, 2649, 2650, 2788, 2822);
- jau vairākus gadus turpinās pārrunas par ASV dzīvojošā Ērika Sovera (Eric Soovere) fotogrāfiju kolekcijas iegūšanu, bet rezultāti vēl nav zināmi. Muzejam jau ir 200 šīs kolekcijas fotogrāfijas uz papīra, bet tās muzejā vēl nav reģistrētas.

Lai papildinātu savu **arhīvu kolekciju**, muzejs izstrādāja divas aptaujas anketas un veica pētījumu.

Līdzstrādnieku arhīvi

Pirmā apjautas anketa ar nosaukumu "Pametot tēvzemi. Pirmais gadu desmits trimdā" (aptaujas anketa Nr. 203) tika izstrādāta 1998. gadā. Atbildes sniedza 150 respondenti. Anketas ievaddaļā bija teikts: *Igaunijas Nacionālais muzejs vāc informāciju par igauņu*

vēsturi, dzīvi un kultūru trimdā. Anketā ir iekļauti jautājumi par tēvzemes atstāšanu un pirmo desmitgadi trimdā. Ir pagājis ilgs laiks un daudz kas ir aizmirsts. Lūdzu, rakstiet visu, ko jūs atcerieties. Tā kā igauņu vēsture trimdā ir daļa no igauņu tautas vēstures, muzejs lūdz atbildēt uz jautājumiem pēc iespējas lielākam skaitam trimdā dzīvojošu igauņu. Muzejs būs pateicīgs par jebkādu informāciju, lai cik niecīga tā būtu. Jūsu atmiņas un iespaidi ir ļoti vērtīgi. Sniedziet jebkuru informāciju šajā sakarā, pat ja neviens jautājums uz to tieši neattiecas.

Otrā aptaujas anketa tika izstrādāta 2001. gadā, un tās mērķis bija noskaidrot, kā igauņi dzīvoja valstīs, uz kurām bija emigrējuši. Anketas nosaukums bija "Igauņi trimdā no 1955. līdz 2000. gadam" (aptaujas anketa Nr. 213). Anketas ievaddaļā bija teikts: *Šī aptaujas anketa attiecas uz laiku no 1955. līdz 2000. gadam un tā ir aptaujas anketa Nr. 203 "Pametot tēvzemi. Pirmais gadu desmits trimdā" turpinājums, lai iegūtu informāciju par igauņiem, kuri emigrēja uz Rietumiem. Uz šīs anketas jautājumiem var atbildēt arī igauņi, kuri ir dzimuši ārvalstīs.* Muzejs cerēja, ka anketēšanā piedalīsies lielāks respondentu skaits nekā pirmajā reizē, bet rezultāts izrādījās gluži pretējs, un mēs saņēmām tikai 50 atbildes.

Topogrāfiskie arhīvi

- Edgara Sāra ekspedīciju piezīmes:
  - Zviedrija, 1999., 2000., 2001. gads, TAp 920, 926, 930;
  - Anglija, 1999. gads, TAp 921;
  - Amerika, 2000. gads, TAp 925;
  - Zviedrija, Vācija, Dānija, 2001. gads, TAp 931;
  - Vācija, Beļģija, Nīderlande, 2002. gads, TAp 935.
- Ekspedīciju piezīmes kopā ar korporācijas *Filiae* materiālu (materiāls tiks saņemts 2007. gadā):
  - Rīna Reinvelta (Riina Reinvelt), Amerika, 2006. gads (16 lpp.);
  - Merike Ivaska (Merike Ivask), Kanāda, 2006. gads (17 lpp.);
  - Māris Rozentāls (Maris Rosenthal), Zviedrija, 2006. gads (10 lpp);
  - Virge Lāneste (Virge Laaneste), Zviedrija, 2006. gads (19 lpp).

Ierakstu arhīvos glabājas Edgara Sāra intervijas (110 kasetes) un korporācijas *Filiae Patriae* finansētās 2006. gadā veiktās intervijas (78 intervijas). Pašreiz šīs intervijas tiek kopētas no kasetēm un cerams, ka tuvākajos gados tās būs pieejamas etnogrāfiskajos arhīvos. Retāks materiāls ir Mariannes Mikko (Marianne Mikko) 1992. gadā veiktās intervijas ar igauņiem, kuri dzīvo Dienvidāfrikas Republikā (22 kasetes).

Muzejam pieder arī 2004. un 2005. gada interviju kopijas (6 diskos), kuras tika veiktas Upsalas Universitātes projekta "Igauņu valoda Zviedrijā" laikā. To izmantošanai nepieciešama atļauja no Upsalas Universitātes.

Video kolekcijā ir filmu kopijas par Zviedrijā dzīvojošo igauņu dzīvi, kuras tika uzņemtas jau pieminētā Upsalas Universitātes projekta "Igauņu valoda Zviedrijā" laikā (6 diskos), bet arī šīs filmas var izmantot tikai ar Upsalas Universitātes atļauju.

Kopsavilkums

Igaunijas Nacionālā muzeja statuss nosaka, ka tas – gan neatkarīgi, gan sadarbībā ar citām iestādēm, organizācijām un privātpersonām - apkopo materiālus (priekšmeti, fotogrāfijas, filmas, video materiāls, zīmējumi, informācija, u.c.), kuri raksturo igauņu un citu

somugru tautu, Igaunijā dzīvojošo etnisko grupu un kaimiņu tautu kultūras attīstību. Materiāli tiek apkopoti par visiem igauņiem neatkarīgi no tā, vai viņi dzīvo Igaunijā vai ārpus tās ģeogrāfiskajām robežām. Kopumā varētu teikt, ka materiālu iegūšanai par ārvalstīs dzīvojošiem igauņiem bieži ir gadījuma raksturs un muzeja pētnieki tos iegūst arī dažādu ar muzeju nesaistītu iniciatīvu rezultātā un vadoties pēc savas ieinteresētības.

2006. gadā tika izstrādāta Igaunijas Nacionālā muzeja materiālu iegūšanas politika laika posmam no 2007. līdz 2012. gadam. Tajā paredzētas astoņas prioritārās jomas nākamajiem gadiem, tostarp tiks apkopotas materiālās un nemateriālās kultūras vērtības, pievēršot īpašu uzmanību materiāliem, kas atspoguļo igauņu ikdienas dzīvi. Viena no jomām attiecas uz igauņu kopienām ārvalstīs un tās atsevišķas tēmas ir šādas:

- igauņu kopienu veidošanās Austrumos un Rietumos;
- etniskās identitātes, nacionālo tradīciju un simbolu saglabāšana;
- pašreizējā situācija.

Neatkarīgi no šīs politikas muzejs cer, ka tā darbība tuvākajā nākotnē kļūs sistemātiskāka un efektīvāka ne tikai kolekciju papildināšanā, bet arī to pētīšanā un sabiedrības informēšanā.

Mūs visvairāk interesē fotogrāfijas (jo īpaši negatīvi), atmiņas, kuras pierakstītas kā dzīvesstāsti, un dienasgrāmatas.

Tulkoja SIA APLIS.info